

Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення

Розвиток правової системи України на сучасному етапі відбувається на тлі численних демократичних перетворень, що пояснюється передусім формуванням нового розуміння взаємовідносин між особою та державою. Якщо за радянських часів як у наукових колах, так і серед законодавців щодо останнього переважав підхід, згідно з яким треба було мінімізувати можливості приватних осіб впливати на здійснення кримінального процесу, нині ситуація докорінно змінилася. Передумовою для подібних змін перш за все стало закріплення на конституційному рівні правових позицій щодо превалювання особистих інтересів над державними (ст. 3 Конституції України), що не могло не знайти відбиття у галузевому законодавстві. Кримінально-процесуальне право стало однією з тих галузей, де в першу чергу виникла необхідність перегляду співвідношення приватних та публічних засад.

Вагомий внесок в опрацювання проблематики приватного обвинувачення внесли вчені різних часів: починаючи з кінця XIX – початку XX ст., продовжуючи радянською добою і сучасністю. Вважаємо за необхідне додати, що це питання цікавило як українських науковців, так і правників країн ближнього зарубіжжя, серед яких: С.А. Альперт, О.О. Артамонова, Ф.Н. Багаутдінов, М.І. Бажанов, О.В. Биковська, В. П. Гмирко, О. С. Головачук, Ю. М. Грошевий, С. В. Давиденко, В.В. Дорошков, В.С. Зеленецький, С.І. Катькало, О.М. Костовська, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко, В. З. Лукашевич, Н.В. Малярчук, О.Б. Мизуліна, В.В. Навроцька, М.О. Ноздріна, В.Т. Нор, І.Д. Перлов, А.К. Резон, О.О. Седаш, Л.Я. Таубер, В.В. Хатуаєва, О.В. Шпотаківська, В.М. Юрчишин та ін.

Саме аналіз їх думок, висловлювань, їх співставлення дуже допомогло при написанні монографії.

Водночас необхідно відзначити, що більшість наукових досліджень була виконана на підставі Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р., тому в них не були й не могли бути враховані новації Кримінально-процесуального кодексу України 2012 р., завдяки яким і відбулася модернізація правової моделі реалізації приватного обвинувачення в кримінальному провадженні. Це викликало необхідність проведення комплексного дослідження, що і зумовило вибір теми монографії, визначило її основні напрями.

Сподіваємося, що для тих, хто візьме до рук для ознайомлення монографію, стануть у пригоді результати проведеного автором узагальнення правозастосовної практики, думки і пропозиції щодо удосконалення

законодавства, яке регламентує інститут приватного об-винування. Зокрема, у межах узагальнення, з використанням спеці-ально розробленого бланка, було вивчено 150 кримінальних справ приватного обвинувачення, провадження у яких здійснювалось за КПК 1960 р., та 110 кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення, які розглядалися за правилами КПК 2012 р.

Монографічне дослідження присвячено з'ясуванню теоретичних та практичних аспектів нормативної регламентації здійснення проваджень у формі приватного обвинувачення. Розглянуто особливості нормативної регламентації провадження у формі приватного обвинувачення на досудових і судових стадіях кримінального процесу, виявлено існуючі недоліки нормативної регламентації, складнощі у практиці правозастосування та сформульовано пропозиції щодо вирішення зазначених проблем.

Для науковців, викладачів, аспірантів, практичних працівників, студентів вищих навчальних закладів.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

С. І. Перепелиця

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ
У ФОРМІ ПРИВАТНОГО
ОБВИНУВАЧЕННЯ**

Монографія

Харків
«Право»
2015

УДК 343.1(477)
ББК 67.9(4УКР)311
П27

*Рекомендовано вченою радою
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 4 від 28 листопада 2014 р.)*

Рецензенти:

О. П. Кучинська – професор кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор;

В. П. Гмирко – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Академії митної служби України, кандидат юридичних наук, доцент

Науковий редактор:

А. Р. Туманяц – доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент

Перепелиця С. І.

П27 Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення : монографія / С. І. Перепелиця. – Х. : Право, 2015. – 180 с.

ISBN 978-966-458-751-5

Монографічне дослідження присвячено з'ясуванню теоретичних та практичних аспектів нормативної регламентації здійснення проваджень у формі приватного обвинувачення. Розглянуто особливості нормативної регламентації провадження у формі приватного обвинувачення на досудових і судових стадіях кримінального процесу, виявлено існуючі недоліки нормативної регламентації, складності у практиці правозастосування та сформульовано пропозиції щодо вирішення зазначених проблем.

Для науковців, викладачів, аспірантів, практичних працівників, студентів вищих навчальних закладів.

**УДК 343.1(477)
ББК 67.9(4УКР)311**

ISBN 978-966-458-751-5

© Перепелиця С. І., 2015
© Видавництво «Право», 2015

Передмова

Розвиток правової системи України на сучасному етапі відбувається на тлі численних демократичних перетворень, що пояснюється передусім формуванням нового розуміння взаємовідносин між особою та державою. Якщо за радянських часів як у наукових колах, так і серед законодавців щодо останнього переважав підхід, згідно з яким треба було мінімізувати можливості приватних осіб впливати на здійснення кримінального процесу, нині ситуація докорінно змінилася. Передумовою для подібних змін перш за все стало закріплення на конституційному рівні правових позицій щодо превалювання особистих інтересів над державними (ст. 3 Конституції України), що не могло не знайти відбиття у галузевому законодавстві. Кримінальне процесуальне право стало однією з тих галузей, де в першу чергу виникла необхідність перегляду співвідношення приватних та публічних засад.

Найбільш яскравим проявом можливостей приватної особи впливати на початок, розвиток та завершення правовідносин у сфері кримінального судочинства є інститут приватного обвинувачення.

Вагомий внесок в опрацювання проблематики приватного обвинувачення внесли вчені різних часів: починаючи з кінця XIX – початку XX ст., продовжуючи радянською добою і сучасністю. Вважаємо за необхідне додати, що це питання цікавило як українських науковців, так і правників країн ближнього зарубіжжя, серед яких: С. А. Альперт, О. О. Артамонова, Ф. Н. Багаутдінов, М. І. Бажанов, О. В. Биковська, В. П. Гмирко, О. С. Головачук, Ю. М. Грошевий, С. В. Давиденко, В. В. Дорошков, В. С. Зеленецький, С. І. Катькало, О. М. Костовська, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко, В. З. Лукашевич, Н. В. Малярчук, О. Б. Мизуліна, В. В. Навроцька, М. О. Ноздріна, В. Т. Нор, І. Д. Перлов,

І. Л. Петрухін, А. К. Резон, О. О. Седаш, Л. Я. Таубер, В. В. Хатуаєва, О. В. Шпотаківська, В. М. Юрчишин та ін. Саме аналіз їх думок, висловлювань, їх співставлення дуже допомогло при написанні монографії.

Разом із цим окремі проблеми, що існують у зазначеній сфері, залишаються на сьогодні не дослідженими, малодослідженими або такими, що не знайшли однозначного вирішення у науці кримінального процесуального права. Зокрема, це стосується визначення правової природи інституту приватного обвинувачення, удосконалення механізмів його практичної реалізації, співвідношення повноважень прокурора і потерпілого під час судового розгляду, специфіки початку та завершення провадження у формі приватного обвинувачення та ін. Ці питання й на сьогодні є предметом гострих дискусій серед науковців.

Водночас необхідно відзначити, що більшість наукових досліджень була виконана на підставі Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р., тому в них не були й не могли бути враховані новації Кримінального процесуального кодексу України 2012 р., завдяки яким і відбулася модернізація правової моделі реалізації приватного обвинувачення в кримінальному провадженні. Це викликало необхідність проведення комплексного дослідження, що і зумовило вибір теми монографії, визначило її основні напрями.

Сподіваємося, що для тих, хто візьме до рук для ознайомлення монографію, стануть у пригоді результати проведеного автором узагальнення правозастосовної практики, думки і пропозиції щодо удосконалення законодавства, яке регламентує інститут приватного обвинувачення. Зокрема, у межах узагальнення, з використанням спеціально розробленого бланка, було вивчено 150 кримінальних справ приватного обвинувачення, провадження у яких здійснювалось за КПК 1960 р., та 110 кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення, які розглядалися за правилами КПК 2012 р.

Автор висловлює щире подяку своєму вчителю, доценту кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидату юридичних наук Туманянц Ануш Робертівні – за спрямування творчого пошуку та всебічну допомогу при написанні даної роботи.

Окремі слова вдячності члену-кореспонденту Національної академії правових наук України, доктору юридичних наук, професору, завідувачу кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Оксані Володимирівні Капліній – за створення максимально сприятливих умов для наукової діяльності.

Ця робота навряд чи відбулася б без допомоги колективу кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Автор щиро вдячний вельмишановним рецензентам монографії – доктору юридичних наук, професору кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка Оксані Петрівні Кучинській та кандидату юридичних наук, доценту кафедри кримінально-правових дисциплін Академії митної служби України Валерію Петровичу Гмирку – за цінні зауваження та доброзичливе ставлення.

Висловлюю щире подяку своїй родині – за розуміння, підтримку і допомогу.

ПРАВОВА СУТНІСТЬ ІНСТИТУТУ ОБВИНУВАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

1.1. Обвинувачення як інститут кримінального процесуального права

Висунення гіпотез, внесення пропозицій, представлення конкретних наукових висновків щодо удосконалення чинного законодавства з будь-якого питання неможливе без попереднього визначення підходів до розуміння предмета дослідження, що дасть змогу чітко сформулювати положення, які автором були вперше розроблені/запропоновані чи просто удосконалені, а також такі, що набули подальшого розвитку.

Відповідно першочерговим кроком має стати огляд уже існуючих правових концептів із питання, що вивчається, та формування на їх базі власної теоретико-методологічної конструкції, яка визначить вектор подальшого наукового пошуку.

Дослідження будь-яких явищ соціальної дійсності, у тому числі і правових, доцільно пов'язувати із аналізом тих характеристик, які допомагають з'ясувати їх змістовні риси. При цьому найбільш прийнятним, на наш погляд, є підхід науковців, які сутність того чи іншого правового феномену розкривають через тріаду складників: а) поняття; б) зміст; в) функції [249, с. 7–65]. Убачається, що подібна методика наукового пошуку дає можливість гарантувати як чіткість у викладенні матеріалу, так і всебічність вивчення досліджуваного об'єкта.

1.1.1. Поняття обвинувачення. Дане поняття, будучи однією з базових категорій кримінального процесуального права, завжди викликало підвищений інтерес і жваву дискусію у наукових колах. Як наслідок, нині існує значна кількість підходів до його розуміння

саме як правової категорії. Різноманітність, навіть діаметральна протилежність тлумачення поняття «обвинувачення», тобто його правової сутності, на наше переконання, пояснюється його поліфункціональним характером, оскільки дана категорія вміщує ряд окремих, відносно самостійних правових явищ. Безперечно, кожен з існуючих підходів являє собою цінність для юридичної науки та розкриває ту чи іншу грань цього поняття, залежно від позицій, на яких стоїть автор. Проте в межах однієї роботи важко розглянути й проаналізувати всі точки зору. Тож зупинимось лише на найбільш поширених або таких, що викликають інтерес з огляду на специфіку предмета нашого дослідження.

Зауважимо, що з урахуванням вимоги зрозумілості правового акта, у більшості випадків законодавча техніка бере матеріал для конструювання правових приписів із числа загальноновживаних понять, надаючи їм, за необхідності, відповідного контекстного відтінку. Тож, спираючись на метод наукової дедукції (рух від загального до конкретного) та враховуючи, що мовна форма кримінального процесуального закону є основою його лексико-граматичного тлумачення [71, с. 148], розпочати вивчення поняття «обвинувачення» доцільно зі з'ясування його найбільш загального, лексичного значення, звернувшись до відповідних тлумачних словників. Так, у новому тлумачному словнику української мови зміст слова «обвинувачення» визначається як «покладання вини на кого-небудь за щось» [133, с. 385]. Аналогічний підхід зустрічаємо й в російськомовних тлумачних джерелах. Зокрема, відповідно до словника за редакцією С. І. Ожегова обвинувачення визначається як визнання винуватим у чому-небудь, приписування кому-небудь якоїсь вини [136, с. 340].

На підставі аналізу семантичного значення слова «обвинувачення» можна зробити висновок, що воно пов'язується з діями певної особи (осіб) по висуненню у бік іншої особи негативної характеристики, яка спрямована на визнання останньої винуватою у вчиненні якогось вчинку, дії, що не схвалюються у суспільстві. У цьому частково відбивається сутність досліджуваного нами поняття як загальносоціального явища. Стосовно ж його спеціально-правового значення, то, звернувшись до дефініцій цього поняття, наданих правниками, може-

мо констатувати, що нині існує багато різних наукових підходів до розуміння даного питання. Незважаючи на це, завдяки детальному вивченню літератури за цією тематикою, все ж таки є змога виявити спільні положення, які прослідковуються у підходах більшості науковців, а відтак, на наш погляд, можуть бути визнані найбільш характерними, тобто такими, що розкривають сутність явища.

Перш за все слід зауважити, що, залежно від спрямування наукового пошуку того чи іншого автора, сутність поняття «обвинувачення» розглядається науковцями у кримінально-правовому або кримінальному процесуальному розумінні¹.

Зосередження уваги на кримінально-правовій характеристиці даного поняття зумовлювало такі його визначення, як «результат процесуальної та інтелектуально-пізнавальної діяльності уповноважених суб'єктів по встановленню обставин вчиненого злочину і особи, що його вчинила, втілений у форму вимоги, що підлягає вирішенню по суті судом» [234, с. 143]; «твердження компетентного державного органу, представника громадськості або приватної особи про скоєння іншою особою конкретного суспільно небезпечного, протиправного, винного і кримінально караного діяння у формі дії або бездіяльності» [62, с. 8]; «офіційне повідомлення особи про наявність припущення щодо скоєння нею кримінального правопорушення» [199, с. 87]; «твердження, що міститься у процесуальному акті органу досудового слідства, дізнання або прокурора про скоєння певною особою злочину» [118]; «закладене в процесуальному акті органу досудового слідства або прокурора твердження про скоєння конкретною особою злочину» [193]; «кримінальний позов» [117]; «звернена до суду вимога про визнання обвинуваченого винним» [153, с. 110]; «сукупність інкримінованих особі протиправних та суспільно небезпечних діянь» [231, с. 11–12]; «сукупність встановлених обставин, що утворюють формулу обвинувачення та відображають склад злочину» [138, с. 5] тощо.

Зауважимо, що саме в кримінально-правовій площині поняття «обвинувачення» представлено у практиці Європейського суду з прав

---

¹ Доречно вказати, що навіть залежно від спрямування конкретної наукової праці одними й тими ж авторами поняття «обвинувачення» іноді розглядається під різним кутом зору.

людини (далі – ЄСПЛ). Так, у рішенні по справі «Девеєр проти Бельгії» ЄСПЛ прямо вказав, що «обвинувачення» можна було б (в цілях п. 1 ст. 6) визначити як офіційне повідомлення особи компетентним органом державної влади про наявність припущення про те, що цією особою вчинено кримінально каране правопорушення [53]. У рішенні по справі «Екле проти Федеративної Республіки Німеччина» ЄСПЛ наголосив, що «обвинувачення» можна визначити як офіційне повідомлення особи компетентною владою про наявність підстав вважати, що нею скоєно кримінальний злочин [256]. При цьому, на наше переконання, подібний підхід ЄСПЛ до розуміння обвинувачення пояснюється природою діяльності даної судової інституції: основна діяльність ЄСПЛ спрямована на забезпечення захисту прав особи, а не на розгляд питань, пов'язаних із роботою уповноважених органів по здійсненню обвинувальної діяльності, доведенню та підтриманню обвинувачення.

Поряд із цим не менш поширеним є підхід, прихильники якого, надаючи перевагу кримінально-процесуальним аспектам поняття «обвинувачення», пропонують розуміти під ним: «процесуальну діяльність, що направлена на викриття особи у вчиненні злочину з тим, щоб забезпечити в кінцевому результаті засудження винуватого і застосування до нього справедливого покарання» [243, с. 89; 257, с. 60]; «діяльність органів, які обвинувачують певну особу у вчиненні злочину» [208, с. 190]; «діяльність обвинувача, що виступає в суді» [140, с. 16; 207, с. 100; 234]; «формулювання та пред'явлення обвинувачення, збирання доказів винуватості особи і обґрунтування кримінальної відповідальності обвинуваченого перед судом» [185, с. 17]; «кримінальне переслідування» [6, с. 13; 47, с. 24; 180, с. 153] або «прояв кримінального переслідування у судових стадіях» [125, с. 43]; «заснована на законі діяльність компетентних осіб по викриттю винного у скоєнні ним злочину; доказуванню і обґрунтуванню його участі у конкретному злочині» [62, с. 8] тощо.

Крім суто кримінально-правового та кримінального процесуального сприйняття даного правового феномену, багато науковців дотримуються комплексного підходу до розуміння поняття «обвинувачення», який поєднує в собі погляди на вказане правове явище з по-

зиції як матеріального, так і процесуального права. Зокрема, ще в наукових працях дореволюційного періоду під обвинуваченням пропонувалося розуміти вимогу судового визнання належного державі права покарання, де його активний суб'єкт – це обвинувач, а пасивний – обвинувачений або підсудний [238, с. 3]. Іншими словами, зміст поняття «обвинувачення» розкладався на дві складові: кримінально-правову – право держави на покарання, і процесуальну – визнання цього права у суді із притаманною йому процедурою. При цьому можна окремо зупинитися на позиції І. Я. Фойницького. Своє бачення і розуміння цього поняття як кримінального позову науковець пояснює тим, що поняттю «позов» у цивільному процесі відповідає поняття обвинувачення в процесі кримінальному [238, с. 3].

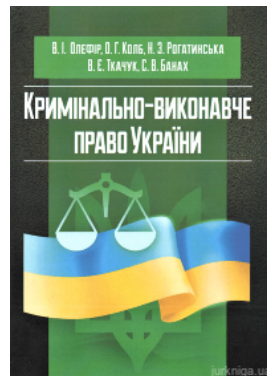
Схоже бачення поняття «обвинувачення» було у таких відомих процесуалістів радянського періоду, як М. М. Полянський, М. О. Чельцов, Ф. Н. Фаткуллін та ін. Безумовно, погляди вказаних правників відрізнялися індивідуальністю, з урахуванням позиції кожного автора, однак спільною рисою було визнання існування кримінально-правового та процесуального проявів категорії «обвинувачення».

Наприклад, М. М. Полянський, розвиваючи погляди І. Я. Фойницького [238, с. 3], при дослідженні питання про юридичну природу обвинувачення використовував підхід, згідно з яким воно розглядалося як кримінальний позов. При цьому науковцем доводилася необхідність розрізнення у змісті даного поняття його матеріального і процесуального значення. Зокрема, вчений зауважував, що за аналогією з цивільним процесом можна розрізнити поняття «кримінальний позов» в матеріально-правовому сенсі (обвинувачення, на яке має дати відповідь обвинувачений, адресоване до нього через суд) і у процесуальному (звернена до самого суду вимога про визнання обвинуваченого винним) [153, с. 110]. Слід відмітити, що в позиції М. М. Полянського знайшла своє відображення не тільки концепція обвинувачення як позову, а й концепція рівнозначності матеріальної та процесуальної складових поняття «обвинувачення». З цього приводу науковець наголошував, що поняттю «позов» не можна надавати значення форми без змісту, як не можна і весь процес розглядати тільки як форму, як порядок без виявлення його змісту [153, с. 109].

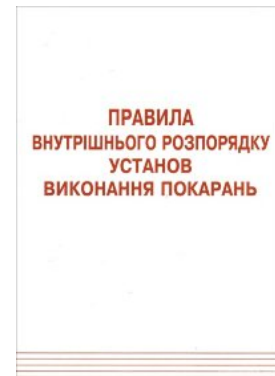
Книги, які можуть вас зацікавити

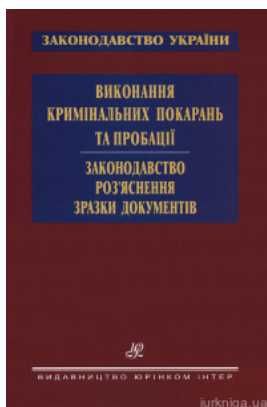
Теорія кваліфікації злочинів. Навчальний посібник для підготовки до іспитів

Кримінально-виконавче право України (у схемах та таблицях)

Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань

Виконання кримінальних покарань та пробації. Законодавство. Роз'яснення. Зразки документів

Зразки документів з публічного права (кримінальне право та процес, адміністративне право та процес)

Сучасні методи досудового розслідування кримінальних правопорушень

Перейти до галузі права
Кримінальне право та процес

[Перейти на сайт](#) →